

MUSIQİ SƏNƏTİ

Aynur Araz qızı Quliyeva
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti
magistrant
E-mail: aynurquliyeva11223@gmail.com

AVROPADA AUDIOVİZUAL ETNOMUSIQİŞÜNASLIĞIN TƏŞƏKKÜLÜ

Xülasə: Texnologiya inkişaf etdikcə, tədqiqatçılar mum silindrlərindən və fonografdan asılı olaraq rəqəmsal yazılara və video kameralara keçdilər, bu da yazıların öyrənilən musiqinin daha dəqiq təsvirinə çevrilməsinə imkan verdi. Bu texnoloji irəliləyişlər etnomusiqişünaslara bu sahədə daha mobil olmağa kömək etdi. Video çəkilişlər indi mədəni mətnlər hesab edildiyindən, etnomusiqişünaslar musiqi ifalarını yazmaqla və musiqinin arxasında duran insanların sahədən kənarda dəqiq öyrənilə bilən sənədli filmlərini yaratmaqla sahə işləri apara bilirlər. Bundan əlavə, internetin ixtirası və onlayn ünsiyyət formaları etnomusiqişünaslara virtual icma daxilində yeni sahə işlərinin aparılması üsullarını inkişaf etdirməyə imkan verir.

Açar sözlər: audiovizual vasitələr, Avropa etnomusiqişünaslığı, etnosentrizm, kreslo analizi, sahə işi, təhlil metodu

Avropa etnomusiqişünaslığında vizual analitik metodologiyalar:

Etnomusiqişünaslıq hələ heç bir standart metod və ya təhlil metodu yaratmamışdır. Bu o demək deyil ki, alimlər universal və ya “obyektiv” analitik sistemlər yaratmağa cəhd göstərməyiblər. Bruno Nettel etnomusiqişünaslıq tədqiqat üçün tək müqayisəli modelin olmadığını etiraf edir, lakin Mieczyslaw Kolinski, Béla Bartók və Erich von Hornbostel-in metodlarını belə bir modeli təmin etmək üçün diqqətləyi cəhdlər kimi təsvir edir. Bella Bartok etnomusiqişünaslıqda audiovizual vasitələrdən istifadə edərək Avropa etnomusiqişünaslığında yeni çıxır açmağa nail olmuşdur.

Ola bilsin ki, bu obyektiv sistemlərdən birincisi fonetik və riyaziyyatçı Alexander J.Ellis (1885) tərəfindən sentin qəti səs vahidi kimi inkişafı olub. Ellis sent sisteminin yaradılması ilə müqayisəli musiqişünaslığın və son nəticədə etnomusiqişünaslığın əsaslarına mühüm töhfələr verdi; əslində, etnomusiqişünas Hornbostel "Ellisi 'müqayisəli elmi musiqişünaslığın əsl banisi' elan etdi." Bu ixtiradan əvvəl səslər tezlik ölçüləri və ya saniyədə titrəmələrdən istifadə edilərək təsvir edilirdi. Bununla belə, bu üsul etibarlı deyildi, çünki "eyni interval bütün səs spektri boyunca hər dəfə baş verəndə fərqli oxunuşa malikdir “Journal of Arts and Sciences” jurnalındakı məqaləsində o, Hindistan, Yaponiya və Çin kimi müxtəlif ölkələri xatırladır və səs ton sistemlərinin “təkcə hər notun mütləq yüksəkliyində deyil, həm də mütləq şəkildə necə dəyişdiyini qeyd edir. Doğma musiqiçilərdən müsahibə götürərək və məkanlar üzrə miqyasların dəyişməsinə müşahidə edərkən, o, belə nəticəyə

gəlir ki, "musiqi miqyasının real hündürlüyünə çatmağın praktiki yolu yoxdur. yerli musiqçinin ifa etdiyi kimi eşidilir" və hətta bundan sonra da "biz yalnız həmin musiqçinin miqyasda tənzimləməsini əldə edirik".

Alan Lomaxın kantometrik metodu müxtəlif mədəniyyətlərdə insan davranışını modelləşdirmək üçün mahnıların təhlilindən istifadə edirdi. O, qeyd etdi ki, musiqi xüsusiyyətləri və ya yanaşmaları ilə musiqinin doğma mədəniyyətinin xüsusiyyətləri arasında müəyyən korrelyasiya var. Kantometriya, mədəniyyətlər və coğrafi bölgələr arasında müqayisəli şəkildə ümumi cəhətləri axtararaq, mahnının bir neçə xüsusiyyətlərinə əsaslanan keyfiyyət qiymətləndirməsini əhatə edirdi.

Mieczyslaw Kolinski melodik naxışlarda ilkin və son tonlar arasındakı dəqiq məsafəni ölçdü. Kolinski, Avropa və qeyri-Avropa musiqilərinin ilkin elmi müxalifətini təkzib edərək, bunun əvəzinə onlar arasında çox diqqətdən kənarda qalan oxşarlıqlara diqqət yetirməyi seçərək, "bəşəriyyətin psixofiziki konstitusiyasında əsas oxşarlıqların" markerləri kimi gördü.

Daha antropoloji analitik yanaşmanı mənimsəyən Stiven Feld "səsin bir mədəniyyət sistemi kimi" ilə bağlı təsviri etnoqrafik tədqiqatlar apardı. Xüsusilə, Papua Yeni Qvineyanın Kaluli xalqı ilə bağlı araşdırmaları onun mədəniyyəti haqqında nəticə çıxarmaq üçün sosial-musiqi üsullarından istifadə edir.

Avropada audiovizual etnomusiqişünaslıq üzrə sahə işi:

İllinoys Universitetinin musiqişünaslıq üzrə fəxri professoru Bruno Nettl sahə işini "mənbədə [musiqi, mədəniyyət və s.] bilavasitə təftiş" kimi tərif edir və bildirir ki, "antropologiya və etnomusiqişünaslığın ən yaxın olması sahə işinin əhəmiyyətindən ibarətdir. Bu, hər iki sahənin "əlamətidir", birlik kartı kimi bir şeydir". Bununla belə, o qeyd edir ki, etnomusiqişünas sahə işinin antropoloji sahə işindən fərqləndiyinə görə, birincisi "yazma, lentə alma, audiovizual alətlər, video-çəkiliş və mətn toplanmasının xüsusi problemləri" haqqında daha "praktik" məlumat tələb edir. Sahə onun məlumatlarıdır; təcrübə, mətnlər (məsələn, nağıllar, miflər, atalar sözləri), strukturlar (məsələn, ictimai təşkilat) və "gündəlik həyatın qeyri-mümkünlüyü" etnomusiqişünasın araşdırmasına kömək edir. O, həmçinin qeyd edir ki, etnomusiqişünaslıq sahə işinin "əsasən digər insanlarla qarşılıqlı əlaqəni əhatə edir" və ilk növbədə "gündəlik şəxsi münasibətlər" haqqındadır və bu, intizamın daha "şəxsi" tərəfini göstərir. Etnomusiqişünaslıq sahəsində sahə işlərinin əhəmiyyəti sahə işlərinin aparılması üçün effektiv metodların işlənilib hazırlanmasını tələb edir.

Avropada Audiovizual sahə işlərinin tarixi

19-cu əsrdən 20-ci əsrin ortalarına qədər yox olmaqda olan musiqi mədəniyyətlərini (həm Avropada, həm də Avropadan kənarda) qoruyub saxlamağa həvəsli olan Avropa alimləri (folklorşünaslar, etnoqraflar və bəzi erkən etnomusiqişünaslar) mum silindrlər üzərində transkripsiya və ya səs yazıları toplayırdılar. Belə yazıların çoxu daha sonra Karl Ştumpf, onun tələbəsi Erich M. von Hornbostel və tibb həkimi Otto Abraham tərəfindən qurulan Berlin müqayisəli musiqişünaslıq məktəbində Berlin fonogramma-arxivində saxlanılırdı. Stumpf və Hornbostel bu yazıları öyrənib

Berlin Arxivində qoruyub saxlayıb, müasir etnomusiqişünaslıqda audiovizuallaşmanın əsasını qoyublar. Lakin, Stumpf və Hornbostel-in "kreslo analizi" metodları digər alimlərin sahə işlərindən istifadə etmək əvəzinə, özlərində çox az iştirak tələb edirdi. Bu, Stumpf və Hornbostel-i indiki müasirlərindən fərqləndirir, onlar indi öz tədqiqatlarında əsas komponent kimi öz sahə təcrübəsindən istifadə edirlər.

Stumpf və Hornbostel audiovizual vasitələrdən istifadə edən yeganə alimlər deyildi. Digər alimlər özlərinin etmədikləri yazıları və transkripsiyaları təhlil etdilər. Məsələn, "Macar xalq musiqisi" əsərində Béla Bartok macar xalq mahnılarının müxtəlif xüsusiyyətlərini təhlil edir. Bartok özü tərəfindən yazılmış yazılardan rəsm çəkərək digər musiqiçilərin transkripsiyalarına da istinad edir; onların arasında Vikar Béla, Zoltán Kodály və Laszo Lajtha. Bu transkripsiyalar qeydə alınmış və çap edilmiş formatda gəlib və Bartokun mənbə materialının əksəriyyətini təşkil edir.

1935-ci ildə "American Anthropologist" jurnalı Corc Hersoqun müəllifi olduğu "Plains Ghost Dance and Great Basin Music" adlı məqalə dərc etdi. Herzoq Hornbostel və Stumpfın köməkçisi idi. Herzoq "onun üçün əlçatan olan" və "ədəbiyyatda olan" materiallardan, o cümlədən Amerika Etnologiya Bürosu üçün James Mooney tərəfindən transkripsiyalardan istifadə edir; Natalie Curtis və Alice C.Fletcher. Herzoq Ghost Dance mahnılarının strukturunu və melodik konturunu təhlil edir. O qeyd edir ki, Ghost Dance musiqisinin "qoşalaşmış nümunələri" bir çox yerli Amerika qəbilələrinin musiqisində baş verir və onlar qəbilədən qəbilə köçmüş ola bilər.

1950-ci illərdə daha sonra yazan Yaap Kunst, səsə yazılması və yazılması üçün sahə işləri haqqında yazdı. Kunst müxtəlif "fonoqram-arxivləri", qeydə alınmış səs kolleksiyalarını sadalayır. Bunlara Stumpf tərəfindən yaradılmış arxivlər daxildir.

Digər inkişafılar arasında 1950-ci və 1960-cı illərdə "kreslo" təhlilindən fərqli olaraq sahə işlərinin genişlənməsi müşahidə edildi. 1950-ci ildə David McAllester Navajo musiqisi, xüsusən də Enemy Way mərasiminin musiqisi üzərində araşdırma apardı. Əsər "Enemy Way Music: A Study of Social and Estetic Values As Seen in Navaho Music" adı ilə nəşr edilmişdir. Orada MakAllester Enemy Way mərasiminin prosedurlarını, eləcə də musiqinin özünü ətraflı təsvir edir.

Bruno Nettl 20-ci əsrin əvvəllərindəki sahə işlərini başqa yerdə təhlil edilən musiqinin çıxarılması kimi təsvir edir. 1920 və 1960-cı illər arasında sahə işçiləri bütün musiqi sistemlərinin xəritəsini çəkmək istədilər və bu sahəni daha uzun müddət yaşatdılar. 1950-ci illərdən sonra bəziləri musiqi mədəniyyətlərini nəinki müşahidə etdilər, hətta iştirak edərək tədqiqatlarını audiolentə alırdılar.

Mantle Hood da bu təcrübə haqqında yazdı. Hood İndoneziyadakı musiqiçilərdən slendro tərzilərinin intervallarını, həmçinin rebab çalmağı öyrənmişdi. Onu İndoneziya musiqisinin xüsusiyyətləri, eləcə də musiqinin "sosial və iqtisadi qiymətləndirmələri" maraqlandırır.

1980-ci illərdə iştirakçı-müşahidəçi audiovizuallaşma metodologiyası ən azı Şimali Amerikanın etnomusiqişünaslıq ənənəsində normaya çevrildiyi kimi, Avropa

etnomusiqişünaslarının da əsas tətbiq sahəsinə çevrildi.

Sahə işinin bu tarixindən başqa, Nettl informatorlar haqqında yazır: sahə işçilərinin araşdırdığı və müsahibə götürdüyü insanlar. Məlumat verənlər musiqi mədəniyyətinin bütünlüyünü ehtiva etmir və mədəniyyətin idealını təmsil etməyə ehtiyac yoxdur. Nettlə görə, musiqi qabiliyyətinin zəng formalı əyrisi var. Bir cəmiyyətdə əksəriyyət musiqidə "sadəcə yaxşıdır". Onlar ən çox maraq doğurur. Bununla belə, bir icmanın kimləri informator kimi tövsiyə etdiyini də görməyə dəyər. İnsanlar sahə işçisini ən yaxşı musiqiçilərə yönəldə bilər və ya bir çox "sadəcə yaxşı" musiqiçiləri təklif edə bilər. Bu münasibət mədəniyyətin dəyərlərini əks etdirir.

Sahə işlərinə etik qaydada yanaşmağın zəruriliyi haqqında artan məlumatlılıq 1970-ci illərdə antropologiya sahəsində oxşar hərəkətlərə cavab olaraq yarandı. Mark Slobin etikanın sahə işlərinə tətbiqi haqqında ətraflı yazır. Sahə işləri zamanı ortaya çıxan bir sıra potensial etik problemlər musiqi ifaçılarının hüquqları ilə bağlıdır. İfaçıların hüquqlarına hörmət etmək üçün sahə işinə çox vaxt musiqini ifa edən qrup və ya fərddən tam icazənin alınması, habelə ev sahibi cəmiyyətin kontekstində musiqi ilə bağlı hüquq və öhdəliklərə həssas yanaşma daxildir.

Etnomusiqişünaslıq sahə işinin digər etik dilemması etnomusiqişünaslığa xas olan etnosentrizmdir (daha çox avrosentrizm). Anthony Seeger, sahə işi zamanı və ya ondan sonra etnosentrik qeydlərdən qaçınmağın vacibliyini vurğulayaraq, sahə işi çərçivəsində etika anlayışı üzərində əsas iş görmüşdür. Onun etik nəzəriyyələrinin simvolu 1983-cü ildə Braziliyanın Suya hinduları ilə münasibətləri vasitəsilə sahə işinin əsas mürəkkəbliklərini təsvir edən əsərdir. Tədqiqatında etnosentrizmdən qaçmaq üçün Seeger mahnının Suya mədəniyyətində necə mövcud olduğunu araşdırmır, bunun əvəzinə mahnının hazırda mədəniyyəti necə yaratdığını və Suya sosial həyatının aspektlərinin həm musiqi, həm də ifaçılıq obyektivindən necə görünə biləcəyini izah edir. Seegerin təhlili etnomusiqişünaslığın öyrənilməsində effektiv sahə işinin davamlı inkişafının vacibliyini ifadə edərək, etnomusiqişünaslığın sahə işində etik təcrübələrin xas mürəkkəbliyini nümunə göstərir.

Avropa etnomusiqişünaslığında sistemləşdirilmiş audiovizual sahə işi

2005-ci ildə yazdığı "Geri qayıt və növbəti çərşənbə axşamı məni gör" adlı məqaləsində Nettl soruşur ki, etnomusiqişünaslar hər bir alimin öz fərdi yanaşmasını inkişaf etdirməkdən fərqli olaraq vahid sahə metodologiyasını tətbiq edə bilərmisə və ya hətta tətbiq etməlidir. Nettl müxtəlif mədəniyyətlərdən musiqi seçərkən bir neçə amili nəzərə alır. Birincisi odur ki, hər hansı bir mədəniyyətin ən yaxşı təmsilçiliyini kəşf etmək üçün "ideal" musiqinin də hər şeyi bildiyini və edə biləcəyini nəzərə alaraq "adi təcrübə ilə ideali ayırd etmək" vacibdir. digər amildən tamamilə kənar"dır." Digər amil müəllimlərin seçilməsi prosesidir ki, bu da sahə işçisinin nəyə nail olmaq istədiyindən asılıdır. Sahə işçisinin tədqiqat aparmaq üçün hansı üsuldən istifadə etmək qərarına gəlməsindən asılı olmayaraq, sahə işçilərindən "materiallarına və işlədikləri insanlara hörmət göstərmələri" gözlənilir. Çox vaxt statistik məlumatlarla ölçülə bilməyən məlumatların və güclü şəxsi münasibətlərin inkişafı. O, Bro-

nislav Malinovskinin antropoloji məlumatların (yaxud Nettl tərəfindən tətbiq etdiyi kimi, etnomusiqişünaslıq məlumatların) təsnifatını ümumiləşdirərək, onları üç növ məlumat kimi qeyd edir: 1) mətnlər, 2) strukturlar və 3) gündəlik həyatın düşünülə bilməyən aspektləri. Üçüncü növ məlumat, Nettl iddia edir ki, audiovizual vasitəsilə yaxşı təcrübənin qeyri-müəyyənliyini ələ keçirdiyi üçün ən vacibdir. O, antropoloq Morris Fridrixin sahə işləri vasitəsilə toplanan məlumatların mürəkkəbliyini nümayiş etdirmək üçün sahə məlumatlarını on dörd müxtəlif kateqoriyaya bölmək üçün etdiyi başqa cəhdi xatırladır. Tədqiqatçının dərk edə bilmədiyi çoxlu sayda faktorlar var ki, bu da insanın bu sahədə yaşadıklarını dəqiq təsvir etməyə mane olur. Nettlin qeyd etdiyi kimi, etnomusiqişünaslıqda artıq bütöv bir sistemi və ya mədəniyyəti ələ keçirməyə belə cəhd etmək deyil, çox xüsusi bir yerə diqqət yetirmək və onu hərtərəfli izah etməyə çalışmaq meylə mövcuddur. Bununla belə, Nettlin sualı hələ də qalır: bu cür sahə işləri ilə məşğul olmaq üçün vahid üsul olmalıdırmı?

European Journal of Musicology (EJM) musiqi, səs və performans kimi başa düşülənlərin tam spektri üzrə mədəni, sosial, iqtisadi, siyasi və dini aspektləri əhatə edən tənqidi təhlillər üçün nəzərdən keçirilən forumdur.

“Biz musiqi, səs və performansı insanların və insanlardan daha çoxunun birgə yaşayışının elementar hissələri və bununla da dəyişən cəmiyyətlərin siyasi ifadələri kimi başa düşürük”. Musiqi mədəniyyətlərində etnik mənsubiyyət, sinif, cins və yaş kimi sosial kateqoriyalar üzrə güc münasibətlərinin, eyni zamanda tədqiqatçıların öz əksini tapması və onların metodologiyası status-kvodur.

EJM konsepsiyası musiqinin mədəni antropologiyası və müxtəlif mədəniyyətlərin və zamanların musiqi, ifa və səsə bağlı bilik təcrübələrini araşdıran açıq tarixi musiqiologiya ideyası ilə formalaşır. EJM müxtəlif mədəniyyətlərdən və zamanlardan musiqi, performans və səsə bağlı bilik təcrübələrinə xüsusi diqqət yetirən Musiqişünaslıq İnstitutunda (Bern Universiteti) yerləşir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Thimoty Rice “ETHNOMUSICOLOGY A VERY SHORT INTRODUCTION”
2. “Journal of Arts and Sciences”
3. European Journal of Musicology (EJM)
4. Ethnomusikologische Schriften, hrsg. v. D. Dille. 4 Bde. Budapest, 1965—1968.
5. <https://bop.unibe.ch/EJM>
6. <https://www.britannica.com/science/ethnomusicology>
7. <https://www.britannica.com/technology/sound-recording>
8. <https://www.jstor.org/journal/ethnomusicology>
9. <https://schoolofmusic.ucla.edu/academics/ethnomusicology/>

Aynur Quliyeva

МНОГОГРАННОЕ РАЗВИТИЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО МУГАМА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Резюме: По мере развития технологий исследователи перешли от восковых цилиндров и фонографов к цифровым записям и видеокамерам, что позволило записям стать более точным представлением изучаемой музыки. Эти технологические достижения помогли этномузыковедам стать более мобильными в этой области. Поскольку видеозаписи теперь считаются культурными текстами, этномузыкологи могут проводить полевые исследования, записывая музыкальные исполнения и создавая документальные фильмы о людях, стоящих за музыкой, которые можно точно изучить за пределами поля. Кроме того, изобретение Интернета и онлайн-форм общения позволяет этномузыковедам разрабатывать новые методы проведения полевых исследований внутри виртуального сообщества.

Ключевые слова: аудиовизуальные средства, европейская этномузыкология, этноцентризм, кабинетный анализ, полевая работа, метод анализа

Aynur Guliyeva

FORMATION OF AUDIOVISUAL ETHNOMUSICOLOGY IN EUROPE

Summary: While the technology has become more advanced, depending on wax cylinders and phonographs researchers have moved to digital recordings and video cameras and it enabled recordings to become more accurate description of the music which being studied. These technological advances have helped ethnomusicologists become more mobile in this field. Since video recordings are considered cultural texts, ethnomusicologists could conduct fieldwork by recording musical performances and creating documentaries of the people behind the music that could be accurately studied outside the field. In addition, the invention of the Internet and online forms of communication enable ethnomusicologists to develop new methods of conducting fieldwork within a virtual community.

Key words: audiovisual means, European ethnomusicology, ethnocentrism, cabinet analysis, field work, analysis method

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 30.09.2023